

Marija PEHAR

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Vlaška 38,
10 000 Zagreb, Hrvatska,
m.marijape@gmail.com

Antonio RAMLJAK

student filozofsko-teološkog studija
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**UTJELOVLJENI BOG I OTAJSTVO TROJSTVA
U PROMIŠLJANJU FRA KVIRINA VASILJA****Sažetak**

Rad se bavi netipičnim promišljanjima trinitarnog nauka u misli hrvatskoj javnosti nedovoljno poznatog hrvatskog franjevca i filozofa Kvirina Vasilja. Potaknut kako znanstvenim interesom, tako prije svega vjerničkim traganjem za boljim razumijevanjem najdubljeg otajstva kršćanske vjere, Vasilj se upušta u novo promišljanje božanskoga Trojstva. U svojem promišljanju polazi od otajstva utjelovljenja, budući da upravo u Isusu iz Nazareta prepoznaje središte preobraženja naravnoga i nadnaravnoga reda. Kristovo biće promatra u njegovoj ontološkoj, antropološkoj i božanskoj dimenziji te trinitarni nauk izlaže na način drukčiji od svih prethodno poznatih trinitarnih promišljanja, u kojima, iz svoje primarno filozofske perspektive, on prepoznaje određene kontradikcije. Kritička analiza njegova djela uz golem teološko-vjernički interes pokazuje svežinu i izvornost njegovog pristupa, osobito zanimljive filozofsko-teološke terminologije, te se u tomu prepoznaje njegov izvorni doprinos hrvatskoj teološko-filozofskoj misli. U njegovu pokušaju nema nakane da se umanju značenje klasičnih dogmatičkih izričaja i prethodnih filozofsko-teoloških pokušaja razumijevanja otajstva Trojstva, nego tek želja da se iz jedne nove perspektive pruži doprinos njegovu boljem razumijevanju i snažnijem pastoralnom navještaju.

Ključne riječi: Kvirin Vasilj, Trojstvo, utjelovljenje, odnos teologije i filozofije.

Uvod

Otajstvo Presvetoga Trojstva središnje je otajstvo kršćanske vjere, a sukladno tomu i srce kršćanske teologije. Riječ je o najdubljem otajstvu vjere: vjeri u jednoga Boga u trojstvenom zajedništvu osoba. Objava i sadržaj dogme o Presvetom Trojstvu kroz povijest Crkve zaokupljala je mnoge teologe i teološke škole. Njihova je raznolikost vidljiva u pristupima, teološkim i filozofskim pozadinama i postavkama, primjenljivanom pojmovlju, pastoralnim nastojanjima i mnogim drugim izazovima na koje su upravo

iz sadržaja ovoga otajstva pokušavali odgovoriti. Tako izazovu filozofsko-teološkog promišljanja otajstva Presvetoga Trojstva nije odolio ni teolog i filozof novijega vremena franjevac Kvirin Vasilj.

Budući da je bio primarno filozof, specifikum njegova razvijanja trinitarnog nauka proizlazi iz njemu svojstvenih filozofskih postulata te upravo to polazište i način kako iz njega motri otajstvo božanskoga Trojstva čini zanimljivim i novim njegovo promišljanje. U svojem promišljanju on razlikuje naravni i nadnaravni stvoreni red u kojem gleda „nacrt čovjeka i nadčovjeka“.¹ Središte preobraženja naravnoga i nadnaravnoga reda je Isus iz Nazareta koji je Krist. Kristovo biće promatra Vasilj u njegovoj ontološkoj, antropološkoj i božanskoj dimenziji te trinitarni nauk izlaže na način drukčiji od svih prethodno poznatih trinitarnih promišljanja, u kojima on prepoznaje određene filozofske kontradikcije.² Potaknut upravo tim, prema njegovu mišljenju nejasnim i kontradiktornim promišljanima koja su mu prethodila u promišljanju trinitarnog otajstva, Vasilj teološki i filozofski traga, promišlja, stvara i donosi svojevrzni „novi trinitarni nauk“. Taj njegov način izlaganja trinitarnog nauka polazi od čina utjelovljenja, čina kojim Presveto Trojstvo djeluje prema van – ad extra. Čin utjelovljenja i cjelokupni Isusov zemaljski život čine temelj za Vasiljevo trinitarno promišljanje, koje nastaje na temelju kritičke filozofsko-teološke analize raznih drugih pokušaja promišljanja trinitarnog otajstva koja su mu prethodila, a koje on naziva „starijim teorijama ili naucima“.³ Pri tom on ne umanjuje njihovo značenje, nego ga produbljuje i iz svoje perspektive filozofski korigira.

Ovaj članak ukratko predstavlja i kritički analizira filozofsko-teološko promišljanje Kvirina Vasilja o otajstvu božanskoga Trojstva prepoznajući ga kao jedan veoma zanimljiv pokušaj razumijevanja i nov izvoran način izlaganja tog uvijek izazovnog i neiscrpivog otajstva kršćanske vjere.

1. Biografsko-teološka pozadina trinitarnog promišljanja Kvirina Vasilja

Za razumijevanje Vasiljeva trinitarnog, ali i općeg teološkog promišljanja, držimo potrebnim na početku kratko promotriti biografski kontekst njegova filozofsko-teološkog djelovanja, odnosno njegovo sveukupno znanstveno filozofsko i teološko traganje koje ga u konačnici vodi i njegovu specifičnom promišljanju Trojstva.

1 Kvirin VASILJ, *Isus iz Nazareta* (Zagreb: K. Krešimir, 1996.), 157.

2 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory* (Chicago: ZIRAL, 1987.), 11.

3 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason*, 11.

1.1. Kratka biografska pozadina Kvirinova filozofsko-teološkog djelovanja

Kvirin je Vasilj rođen u Međugorju 2. veljače 1917. godine. Osnovnoškolsko je obrazovanje završio u rodnom mjestu, a srednjoškolsko u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Bogoslovni studij završio je na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru (1937.-1941.) i Meranu, Italija (1941./42.), a nakon svećeničkog ređenja pošao je na poslijediplomski studij filozofije i matematike, najprije u Zagreb (1942./43.), a onda u Beč i Innsbruck (1943.-1946.). U Innsbrucku je 1946. stekao naslov doktora filozofije.⁴ Njegova se svećenička služba nastavila u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je bio i profesor u gimnaziji u Westmontu u državi Illinois. Preminuo je u Chicagu 6. srpnja 2006., u 90. godini života, 72. redovništva i 66. svećeništva. Pokopan je 11. srpnja na groblju Holy Sepulchre u Chicagu.⁵

Njegov je spisateljski rad širok i dug, nadasve plodonosan. Iako je Vasilj po obrazovanju bio filozof te je filozofija cijelog njegova života bila i ostala njegov primarni interes, u njegovu se znanstvenom opusu naziru i druga znanstvena područja, osobito ona teološka. Tako on promišlja o poimanju i opstojnosti Boga, o trinitarnoj dogmi, antropologiji, o pitanju slobode i odgovornosti, o društvu i religijama. Piše knjige i članke za razne izdavače: *Hrvatski katolički glasnik*, *Hrvatski kalendar*, *Danica*, *ZIRAL - Zajednica izdanja Ranjeni labud*, *Kustodijski vjesnik* i *Hrvatsku reviju*.⁶ Pisao je i pod pseudonimom dr. Karlo Grlić zbog različitih političkih nesuglasja toga razdoblja.

Kvirin Vasilj je bio suvremenik kapitalizma i komunizma. Tragovi i natruhe tih ideologija mogu se nazrijeti osobito u njegovu pisanju o filozofiji života i društvu, poimanju slobode i odnosa, odgovornosti i posljedica. Osjetan je u njegovu istraživačkom radu i utjecaj Drugog vatikanskog koncila kojemu je također bio suvremenik. Tako potaknut koncilskim duhom, promišlja primjerice o Crkvi, o crkvenoj vanjskoj i nutarnjoj organiziranosti. Upravo ta epohalna složenost i raznolikost povijesno-društvenih i crkvenih izazova kojima je bio izložen omogućila je razvoj i duboke misli o različitim temama o kojima Vasilj promišlja te u svojim djelima plodno iznosi rezultate svojih promišljanja.

4 Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevac* (Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM - Franjevačka knjižnica Mostar, 2012.), 405-406.

5 Draženko TOMIĆ, „Lik u djelu - fra Kvirin Vasilj (1917. - 2006.)“, *Hercegovina franciscana* IV (2008.), 4, 128.

6 D. TOMIĆ, „Lik u djelu - fra Kvirin Vasilj (1917. - 2006.)“, 129.

1.2. Širi teološki kontekst Vasiljeva trinitarnog nauka

Iako tema Presvetoga Trojstva budi značajan interes pisanja i razmišljanja Kvirina Vasilja, treba istaknuti da se on nije bavio sustavnom teologijom kao znanošću. Njegovo je teološko polazište antropologija, što se ogleda i u njegovu doprinosu različitim teološkim temama, a koje svoj cilj i zaključak ostvaruju kroz filozofske postavke.⁷ Tako su i njegovi teološki izričaji preuzeti iz filozofije i njezinih sadržaja te je u njegovim djelima ponekad teško napraviti jasnu granicu između teoloških i filozofskih promišljanja. Vasilj se u svojem teološkom promišljanju i izlaganju teoloških tema, pa tako i otajstva Trojstva, pokušava služiti filozofijom kao sluškinjom teologije, iako je ona u njegovoj misli svakako više od toga, te stoga i nastupa kao onaj koji iz filozofske perspektive uočava propuste prethodnih teoloških napora i nastojanja u izricanju otajstva Trojedinoga Boga. Kontradikcije teoloških promišljanja o dogmi Presvetoga Trojstva čine prema Vasilju poteškoću kako za vjerovati, tako i za govoriti o tom temeljnom otajstvu kršćanske vjere. Stoga on s pomoću filozofije raščlanjuje pojmove jer mu se čini da to teologija bez filozofije ne može dostatno učiniti.

Vasiljev je opus razmišljanja širok i raznolik. Polazište njegovih razmišljanja predstavlja čovjek, njegova svrha, „očovječenje i počovječenje“.⁸ Razlikujući antropološke pojmove, on spoznaju onog najvišeg uvodi kao cilj ljudskih spoznaja. Isti pristup koji primjenjuje u drugim svojim promišljanjima, a to je da polazi od jasnog razlikovanja i definiranja pojmova, pokazuje i u promišljanju Presvetoga Trojstva. Tako primjerice na početku donosi svoje razlikovanje i definiciju pojmova „transcendentalan“ i „transcendentan“: „Ako dakle neka spoznaja nadilazi sve spoznaje, ona je transcendentna, a ukoliko nadilazi spoznaju svih bića, ona je transcendentna.“⁹

Osim analize čovjeka iz više različitih perspektiva, on donosi i svoju „filozofiju života“ ili „filozofiju o čovjeku“, što upućuje na njegovo temeljno antropološko polazište.¹⁰ Tako je jedna od središnjih tema Vasiljeva proučavanja Božja opstojnost i opravdanje te razlozi vjerovanja. Tu on stavlja u odnos vjeru i razum, držeći kršćanstvo nadnaravnom

7 Ivan DUGANDŽIĆ, „Teologija Kvirina Vasilja“, *Hum*, br. 3, 2007., 80.

8 Marijan VALKOVIĆ, „Vasilj Kvirin: Filozofija očovječenja i počovječenja“, *Bogoslovska smotra* 49, 3 (1979.), 383.

9 M. VALKOVIĆ, *Vasilj Kvirin*, 383.

10 Usp.: Draženko TOMIĆ, „Filozofija Kvirina Vasilja (1917–2006) kao ‘filozofija života’“. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 40 (1 (79)), 2014., 215.

metafizikom o čovjeku.¹¹ Nekoliko njegovih knjiga za središnju temu ima osobu Isusa iz Nazareta. Vasilj vrlo jasno gradi svoju kristologiju iz koje u konačnici izvodi i svoj trinitarni nauk. Osobu Isusa iz Nazareta promatra kao povijesnu osobu, ali isto tako i kao Krista, Spasitelja.

Vasilj svakom području prilazi etimološki i izričajno jako oprezno, ali i stvaralački. Njegov je trinitarni nauk prepun filozofskih pojmova koji su nepoznati klasičnoj trinitarnoj teologiji. Inzistiranje na ispravnom pojmovlju koje zadovoljava filozofsko-teološke postavke, temeljna je oznaka Vasiljeva promišljanja.

Oslikavanje osobe Isusa iz Nazareta predstavlja središnju temu njegova teološkog promišljanja, iako on ne gradi kristologiju Isusovih djela, čudesa, riječi i navještaja. Njegova perspektiva Isusa usmjerena je na čudoredno i moralno djelovanje, na Isusovu ljudsku i božansku narav te na odnos s Ocem. Uočljivo je da Vasilj novozavjetnoj kristologiji također pristupa filozofski, što je specifikum njegova pristupa osobi Isusa Krista. On na sličan način pristupa i promišljanju o Presvetome Trojstvu. Iako postoji razdioba između klasičnog teološkog promišljanja o osobi Isusa Krista, ne može se reći da Vasilj novozavjetnu stvarnost čini apstraktnom, nego tumačeći je filozofski, nastoji je razumski utemeljiti i donijeti.¹²

U razvoju kristologije mnogi teolozi redovito razvijaju i soteriologiju, kao posljedicu Isusove muke i uskrsnuća kao temelja vjere, međutim Vasilj iz neklasične kristologije razvija trinitarnu teologiju. Njega fascinira Isusova osoba i Njegov odnos prema Ocu i Duhu Svetomu, ali i odnos između dviju Isusovih naravi, ljudske i božanske. Temelj Vasiljeva promišljanja i glavni prigovor trinitarnim naucima koji su mu prethodili polazi od postavke da u Bogu, ako je Bog, nema nikakvih realnih razlika. On tvrdi kako dogmatičari s jedne strane tvrde isto, a opet u izricanjima trinitarnog nauka donose kako u Bogu postoje tri realno različite osobe. To predstavlja razlog Vasiljeva razlikovanja pojmova *personalia* i *naturalia*, promišljanja o Isusovoj identičnosti i intuiciji, smislu Njegove patnje, razlikujući realnu i virtualnu razliku osoba Presvetog Trojstva. Polazeći od stvaranja, preko utjelovljenja do otkupljenja, on razvija preobrazbu čitavog naravnog reda u nadnaravni red.¹³ Na temelju toga može se reći da je kod Vasilja prisutna kozmička vizija Krista.

11 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?* (Madrid: Vlastita naklada, 1968.), 8.

12 Ivan DUGANDŽIĆ, „Teologija Kvirina Vasilja“, *Hum*, br. 3 (2007.), 82.

13 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 18.

2. Osoba i narav Kristova bića

Otajstvo utjelovljenja uvodi nas u srž teološkog i filozofskog poimanja Presvetoga Trojstva u misli K. Vasilja. Krist se utjelovio u Riječi, kao Logos, čime je objavio otajstvo Trojstva. Prema Vasilju Logos je konkretni i živi Sin Božji, „sastavljen je od dvaju elemenata,“¹⁴ stvorenog, ukoliko je Riječ, i nestvorenog ukoliko je Riječ Bog. Krist je božansko-ljudsko biće, odnosno on je Bog i čovjek. Ontološka struktura Kristove osobnosti ima središnje mjesto, ona je glavno i osnovno pitanje kršćanske vjere.¹⁵

Pojmovi osobe i naravi nužni su u tumačenju ontološke strukture Kristova bića kroz sadržaj objave. Pojam osobe razvijao se kroz povijest te dobivao različite definicije na različitim znanstvenim poljima. Patrističko razdoblje već koristi pojam osobe za poimanje otajstva Trojedinoga Boga, gdje se tim pojmom označava ono što je u Bogu trojstveno različito. U antropološkom je smislu uporaba pojma nužno vezana uz subjekt, odnosno osoba ga označava i pretpostavlja. Vasiljeva je definicija osobe usmjerena nešto drukčije od poimanja klasične trinitarne teologije i više se podudara s antropološkom uporabom ovoga pojma: „Osoba znači biće za sebe, koje je obdareno razumom i slobodnom voljom koja je, kada se radi o stvorenoj osobi, odgovorna za svoje čini.“¹⁶ Logosova povijesnost je u povezanosti s njegovom osobnosti u objavi. On je onaj koji se rađa, objavljuje, naviješta, umire i biva uskrišen. Krist postaje čovjekom u vremenu, dok je Logos vječna osoba. Čovjekova osobnost je vremenita, dok je osobnost Božjega bića vječna.

Primjena pojma osobnosti za izričaj Božjeg bića označava Božje djelovanje *ad extra*, odnosno prema van. Vasilj u pojmu identičnosti osoba Božjeg bića razlikuje identičnost jednostavnosti, odnosno nesloženosti ili složenosti. Za Boga možemo reći da je Biće koje je identično samo sa sobom identičnošću jednostavnosti, a čovjek identičnošću složenosti.¹⁷ Čovjek je biće koje je sastavljeno od različitih dijelova, ali je kao takav identičan samom sebi, svojem tijelu i duhu.

Pojam naravi se bitno razlikuje od pojma osobe. Prema Vasilju, „narav je supstancija u njezinu izvanjskom vremenu“¹⁸. Primjenjujući tu definiciju na Božje biće, Vasilj će reći da je narav u Bogu, Božja supstancija koja se oslikava u stvaranju svijeta. Povezujući identičnosti osoba Božjeg

14 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 88.

15 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 146.

16 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 83.

17 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 80.

18 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 86.

bića s naravi u Bogu i vjerujući u postojanje realnih razlika osoba u Trojstvu, dolazi se prema Vasiljevu mišljenju do nepomirljivih iskaza.

Narav je jedna u tri različite osobe. Za Vasilja narav prikazuje sposobnost bića da komunicira s drugima ili da stvori intimnu vezu. On razlikuje narav od hipostaze, ali na način virtualne razlike, dakle ne realne.¹⁹ Stvorena osoba nije u stanju komunicirati vlastitu narav drugoj osobi. Tako primjerice u sakramentu ženidbe muž i žena postaju „dvoje u jednom tijelu“ (usp.: Mk 10,8). To jest moralno i fizičko jedinstvo, ali je nemoguće govoriti o posjedovanju naravi jednog ili drugog.²⁰

U Bogu postoje tri realno različite osobe, koje su neizmjerljivo savršene. Skolastička teologija drži da su osobe u Bogu stvarno različite i da između osoba i naravi nema nikakve realne razlike. Vasilj smatra da skolastici u definiciji osobnosti nisu ostavili mjesta za tumačenje Logosove ljudske naravi. Prema njegovu mišljenju u sukob dolaze teodiceja i ontologija, odnosno postojanje realnih razlika u Bogu i realnih razlika između osobnosti i naravi u drugoj osobi Presvetoga Trojstva.²¹ Pri tom mu je važno istaknuti kako razlika između pojmova ne mora nužno značiti stvarne razlike. „Osoba su i narav uvijek dvije različite stvarnosti.“²²

Prema Vasilju potrebno je međusobno razlikovati pojmove *personale* i *naturale*, ali i razliku pojma *personale* od pojma *osobe*, kao i pojma *naturale* od pojma *naravi*. Prema Vasilju *personale* ili *uosobnik* je bitak, on osobu čini formalno osobom, a *naturale* je *prirodnik*, također bitak, ali koji se zadobiva komuniciranjem stvarnosti koja već postoji, a neku osobu konstituira u novome redu bića. Razlikovanje pojmova upućuje na novu trinitarnu teoriju koju donosi Vasilj, koji ju ogleda u odnosu naravnog prema nadnaravnom redu stvarnosti. On donosi dvije teze: U Bogu, ako jest Bog, nema realnih razlika i u Kristu postoje dvije stvarno različite naravi.²³ Vasilj tumači naravi kao one koje su u Kristu ujedinjene u osobnom jedinstvu, a kako sâm Krist kaže da je „manji od Oca, ali i da je jedno s Ocem“ (usp.: Iv 15, 28 i Iv 16, 15).²⁴

19 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 82.

20 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 84.

21 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome* (Madrid: Nepoznat izdavač, 1970.), 20.

22 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 79.

23 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 157.

24 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 78.

2.1. Logosov personale – ljudska narav

Vasilj promišlja o pojmu naravi jasno tumačeći božansku i ljudsku narav. Prema njegovu promišljanju „Božja narav sposobna je učiniti realnost *personalia* nekog čovjeka božanskom osobom i pravim Bogom.“²⁵ Krist u vremenu postaje čovjekom, Bogom koji se utjelovljuje. Ovakav iskaz omogućuje drukčiji pogled na čovjeka i na njegovu uzvišenost u naravnom i nadnaravnom redu. Prema K. Vasilju starije trinitarne teorije drže kako *personale* Logosove osobnosti iščezava u nebitku, dok nova teorija drži da Logos posjeduje *personale*, prema kojem ima osebujnu osobnost, koja nas uvodi u mogućnost stvarnog spasenja svijeta bez privida.²⁶

Ljudsku dušu u nekom čovjeku ne možemo poistovjetiti s Kristovom osobnošću jer je *personale* Kristove osobnosti realno različit od njegove ljudske naravi. Pojam *personale* različit je od pojma osobnosti u osobama te je, prema Vasilju, potrebno ovo razlikovanje pojmova, budući da je *personale* Kristove osobnosti vječno.²⁷ „Osobnost Krista čine dva različita elementa bitka: Božji i ljudski, tvoreći na izniman način samo jednu i to Božju osobu.“²⁸ Bog je trpio kao čovjek jer nije trpio ako je Bog. Trpljenje u utjelovljenju i u smrtnoj mucij prikazuje svezu između dogmatskih istina i teodiceje.²⁹ Ljudska narav tvori *personale* Logosove osobnosti te tako prema ovoj novoj teoriji zadobiva dostojno mjesto, koje omogućuje harmoniju u ontološkoj strukturi Logosove osobnosti.³⁰ Pojam Logosa ovdje nužno predstavlja utjelovljenoga Boga, čiju osobu Vasilj razumijeva u ljudskoj i božanskoj naravi, ali tvrdeći da Logosova ljudska narav, koja čini *personale* Kristova bića, ne postoji sama za sebe, nego je neodjeljivo spojena s naravi u Bogu u jednoj osobi.³¹

Vasilj se ne slaže s imenovanjem, odnosno izjednačavanjem Logosove osobnosti i osobnosti Duha Svetoga prostim relacijama. Drži da ljudska narav sačinjava *personale* Logosove osobnosti, koji jest prava i autentična osoba, a ne samo relacija.³²

Vasiljevo je mišljenje da Kristova ljudska narav po svojoj ontološkoj građi ne može biti identična s naravi drugih ljudi. Njegovoj bi ljudskoj na-

25 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 79.

26 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 92.

27 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 99.

28 Usp.: K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 101.

29 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 102.

30 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 24.

31 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 25.

32 Usp.: K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 164.

ravi nešto trebali ontološki nadodati da postane čovjek, u pravom smislu čovjek za sebe, u našem poimanju ljudskog, ali time bi se odijelio od potpunog jedinstva s božanskom naravi.³³ Stoga je potrebno razlikovati naravni red od nadnaravnoga te ih promatrati ujedinjene u otajstvu utjelovljenja u jednoj osobi koja je Bog i čovjek u odnosu s čovjekom. U odnosu koji ne narušava niti poništava naravni red, nego ga preobražava i uzdiže.

2.2. *Logosov naturale – Božanska narav*

Istaknuto je da se tajna utjelovljenja otkriva upravo u Kristovoj božanskoj naravi, odnosno u Logosovu *naturale*. Logos ne bi postojao prije utjelovljenja, ako ljudska narav sačinjava *personale* Logosove osobnosti, ali ona ne postoji sama za sebe.³⁴ Stoga Vasilj zaključuje da struktura Kristova bića uz *personale* koji tvori ljudska narav posjeduje *naturale* koji je božanski jer je Krist Bog i čovjek.

Vasilj govori o razlikovanju hipostaze i naravi jer govori o stvorenoj i primljenoj odnosno komuniciranoj naravi. Stvorena osoba, odnosno čovjek, nije u stanju dati svoju narav drugoj osobi jer gubi svoju hipostazu, jedino ako bi ta osoba postala potpuno narav druge.³⁵ Jedna narav nadvladava drugu ili obratno, ili se one međusobno ujedinjuju.

Ako se pojam naravi primjenjuje na Presveto Trojstvo, Otac je onaj koji posjeduje razum i slobodnu volju na način *personale*, dok Sin posjeduje Božji razum i slobodnu volju na način *naturale*. Jer Božje biće nije ni Otac, ni narav prije komuniciranja vlastite naravi Sinu. Vasilj donosi kako Božje biće na način komunicirane naravi podjeljuje narav Sinu i Duhu na način *naturale*. Komuniciranje Božjega bića prikazuje relaciju očinstva, bez koje Božje biće nije Otac ni Sin, ni Duh Sveti, iako one ne pridonose savršenosti Božjem biću, ali se Sina u obliku sinovstva i posinjenja čovjeka uzdiže na neizmjerljivo dostojanstvo.³⁶ „Ali u Ocu i Sinu i Duhu Svetome Očev bitak kao Sinova narav nisu dvije realno različite naravi, nego jedna te ista narav u dvije osobe. Stoga komuniciranje Božje naravi Sinu i Duhu Svetome znači umnažanje posebne vrste, gdje se ne umnaža sama narav, nego nosioci te naravi.“³⁷ Svi su dionici jedne te iste naravi koja se podjeljuje na način komunicirane naravi, a pri tom Božje biće ne gubi ništa od vlastitog bitka.

33 Usp.: K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 171.

34 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 26.

35 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 84.

36 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 85.

37 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 86.

Krist je rođen od Oca, ali kao vječni čin, iako je postao čovjekom u vremenu. Ljudska narav ujedinjena s božanskom u jednoj osobi biva uzdignuta na dostojanstvo Božje osobe. Čin rađanja označava čin samoga Boga, „koji u sebi ujedinjuje totalno komuniciranje Božjega bitka na način istovjetnosti primljene i komunicirane naravi sa stvarnošću *personalia* neke stvorene naravi u vidu i perspektivi toga komuniciranja. Bog je dakle stvorio Kristovu ljudsku supstanciju rađajući je.“³⁸ Bog rađa ljudsku narav čime rađa i preobraženo ljudsko dostojanstvo. Sjedinjenje ljudske naravi s božanskom u osobi Isusa Krista čini stvarnost Kristove osobe Božjom, kojem pripada atribut vječnosti na način *naturale* i koji se realno razlikuje od vječnosti *personale* u Bogu Ocu.³⁹

2.3. Naturaliziranje Logosova *naturale*

Vasilj će reći kako spoj naravi u Logosu ne stvara neku novu narav jer se narav Božja ne može realno mijenjati. Kristovo je biće božansko po naravi, iako je po ontološkoj strukturi svoje ljudske naravi on potpun čovjek, koji je podložan rastu i razvitku kao svi ljudi.⁴⁰ On napreduje u mudrosti, znanju i milosti (usp.: Lk, 2,52).

Iako narav Božja čini Kristov *personale* Božjom osobom, ona nužno ne mijenja njegovu ontološku strukturu jer onda ne bi bio kao čovjek podložan fizičkim, metafizičkim i moralnim zakonima. Kristova patnja pri utjelovljenju, odnosno rođenju, muka i smrt na križu, pokazuju kako pati kao čovjek. „Krist posjeduje samo jedan razum i jednu volju, na način *personalia*.“⁴¹

Kristova ljudska volja, koju posjeduje na način *personalia*, stvarno se razlikuje od volje Božje koja pripada Ocu na način *personalia*. „Naša izvorna spoznaja Božje opstojnosti, koja nam otkriva Božje Biće kao nezizmerno savršeno Biće od sebe.“⁴² Vasilj drži kako su teolozi autori starijih trinitarnih teorija koje prethode njegovoj teoriji, zbog fokusiranja na božansku uzvišenost Kristove osobe, zapostavili ljudsku narav, koja je konstitutivna komponenta njegove osobnosti.⁴³

38 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 87.

39 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 92.

40 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 173.

41 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 175.

42 K. VASILJ, „Spoznaja Božjeg bića i Marijino dijete“, *Hrvatski katolički glasnik*, 52 (1993.), br.1, 4-5.

43 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 178.

2.4. Personalna unija

Dvije su naravi ujedinjene u jednom personalnom jedinstvu u Isusu Kristu. Jedna narav nikako ne isključuje drugu, iako ju u jedinstvu preobražava. Smisao Vasiljeva razlikovanja *personalia* od osobe i *naturalia* od naravi vidi se u činjenici da *personalia* odijeljena od *naturalia* čini osobu za sebe.⁴⁴ „Svrha dakle i karakter ujedinjenja naravi Božje s ljudskom naravi u Isusu Kristu može imati samo značenje neizmjernoga uzvišenja njegove ljudske naravi u metafizičkome redu premda je ona po svojoj ontološkoj strukturi načelno jednaka našoj ljudskoj naravi.“⁴⁵ Već je navedeno, da između osobnosti i naravi u jednoj te istoj osobi može postojati samo virtualna razlika. Kada se govori o čovjekovoj naravi, uvijek se navodi u jednini, dok je kod Krista uvijek u množini.

Vasilj ističe načelnu razliku između osobnosti Krista i drugih ljudi, premda su njegova *personalia* jednaka *personaliam* svakog čovjeka. U Kristu *personalia* ne čini osobu za sebe, nego on posjeduje Božju narav na način primljene ili komunicirane naravi jer je Krist utjelovljeni Bog, a ontološki ekvivalent osobnosti drugih ljudi jest potencijalno u njemu. Ovdje je istaknuta ontološka savršenost Kristova bića kao *nadčovjeka*.⁴⁶ Na taj se način prema Vasiljevu mišljenju dovodi u suodnos dvije tvrdnje: kako u Bogu postoje tri realno različite osobe u jednoj naravi, a u Kristu su dvije različite naravi u jednoj osobi. Ali ovdje se prema Vasiljevu zaključku očituju i teškoće sklada između teodiceje i dogmatike, odnosno teškoće usklađivanja dogme o Trojstvu i realnih razlika u Bogu s jedne strane, dok s druge strane imamo povezanost dogmatike i ontologije, odnosno dogme utjelovljenja i realne razlike između pojmova osobe i naravi.⁴⁷

3. Bogočovjek i čovjek

U promišljanju ove tematike Vasiljevo je polazište kristološko. Krist jest Bog i čovjek. U Njemu se ljudska i božanska narav stapaju u jednu. Vasilj drži da je pojmovna razlika bila nužna iako ona ne znači uvijek i realne razlike. Isus jest Bog, ali On jest i čovjek. Posjeduje atribut vječnosti i atribut vremenitosti. Otac rađa Sina i to je jedan vječni čin.

Krist je kao čovjek uzdigao dostojanstvo ljudskoga roda. Ističući to, Vasilj također donosi ideju odnosa naravnog i nadnaravnog reda. Spoj

44 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 80.

45 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 81.

46 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 81.

47 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 88.

između naravnog i vremenitog i nadnaravnog i vječnog. Krist predstavlja ontološki savršeno biće, on jest potpun čovjek, iako Vasilj naglašava razliku naravi i osobnosti neke osobe i u redu egzistencije.⁴⁸

Kristov se ljudski bitak sastojao od ontološkog tkiva kao i bitak drugih ljudi, ali poseban spoj s Božjim bićem podjeljivao mu je izvornu djelotvornost koja se razlikovala od djelovanja običnih ljudi. Krist posjeduje samoidentičnost, odnosno nutarnju dosljednost. Vasilj ga drži čudoredno savršenim čovjekom.⁴⁹ Njegova iskustva i znanja nadilaze svakog čovjeka. „Isus je dakle mogao postati ideal samo uz uvjet da je prije bio stvarnost: u Isusu ideal i stvarnost koincidiraju u jedno.“⁵⁰ Naglašena je Kristova ljudskost, ali bez božanske naravi bio bi on samo izniman čovjek. Nemoguće je u Isusu odijeliti nadljudski element od onog ljudskog. On predstavlja Božjeg poslanika, ali onaj koji je nad svim poslanicima. Onaj koji tumači nauk koji je u jedinstvu misli nauka neba i zemlje. Vasilj donosi nekoliko kriterija za prosuđivanje Božjeg poslanika: prvi kriterij jest činjenica istinskog čovječstva, drugi je kriterij unutarnji sklad, harmonija i novost nauka, treći kriterij je zakonita legitimacija, odnosno savršeni način spoznavanja i djelovanja.⁵¹

Vasilj promatra Kristovo biće u božanskom i ljudskom aspektu. Krist kao poslanik nad poslanicima, kao onaj koji djeluje stvaralački i otkupiteljski. Krist je točka ujedinjenja naravnog i nadnaravnog reda stvarnosti, koje uzvisuje čovjekovo dostojanstvo u zajedništvo života s Presvetim Trojstvom. Krist nije Bog pokraj drugog Boga, nego živi u životnoj zajednici s Ocem, on je istobitan Ocu. Ali je Krist i pravi potpuni čovjek koji se rađa, živi i umire. Isus je kao osoba Bog, iako po svojoj ljudskoj naravi čovjek. On je Bog kao Sin posjedujući i božanske i ljudske elemente. „Osoba Isusa Krista predstavlja središte svih nadnaravnih tajni kršćanstva“,⁵² zato što su u njemu ljudska i božanska narav čvrsto, neodjeljivo ujedinjene u jednu osobu, da ih je nemoguće odijeliti, ali opet nepomiješano kao da svaka narav postoji za sebe. Krist djeluje kao Bog i kao čovjek, obje vrste djelovanja izvire iz iste osobe, koja je i Bog i čovjek. Osoba Isusa iz Nazareta koja postaje čovjekom činom utjelovljenja. Vasiljev nauk, potaknut prethodnim franjevačkim teološkim školama, razvija svoju misao upravo iz otajstva utjelovljenja, kao središnjeg događaja i točke polazišta.

48 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 89.

49 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 137.

50 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije* (Chicago: Croatian Franciscan Press, 1958.), 212.

51 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 207.

52 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 230.

3.1. Otajstvo utjelovljenja

Tajna je utjelovljenja u odnosu osoba Presvetoga Trojstva i njihovu djelovanju prema van. Čin utjelovljenja Kristova bića u vremenu ostvaruje mogućnost da Bog postaje po Duhu Svetom čovjek. Bog ostaje identičan sam sa sobom u činu utjelovljenja. A Sin i Duh Sveti ostaju atributno vječni. Bog je isti prije i poslije utjelovljenja. Ujedinjenje dviju naravi u jednoj osobi ne uništava narav, nego savršenija narav preobražava onu drugu, tako Bog preobražava čovjeka.⁵³

Otajstvo utjelovljenja omogućuje čovjeku ulazak u otajstvo Presvetoga Trojstva. Isus Krist jest potpun i savršen čovjek, ali je On pravi Sin Božji. Vasilj naglašava razliku odnosa Isus-Otac i čovjek-Otac. Otac nužno rađa Sina. Prema Vasilju „nužnost se bogobitstva u Sinu temelji na njegovu posjedovanju Božje naravi (*necessitas consequentiae*), sloboda se rađanja Logosa temelji na apsolutnoj savršenosti Boga za sebe (*libertas asequentiae- libertas agendi*), koji je sam po sebi osoba u apsolutnome smislu“.⁵⁴

Bog ostaje identičan sam sa sobom i prije i poslije utjelovljenja. On jest oduvijek i zauvijek. Samo je Otac vječan vječnošću apsolutnosti.⁵⁵ Nedjeljivost naravi Kristova bića upućuje na njegovu vječnost. Stoga je nemoguće odvojiti Kristove naravi, on jest Bog i čovjek. „Otac jednako savršeno ljubi njegove ljudske čine kao božanske. U tome se i sastoji najdublji smisao utjelovljenja i najsavršenije komuniciranje Božjega bitka nekoj stvorenoj naravi, da Bog ljubi tu narav istom ljubavi kojom ljubi samoga sebe.“⁵⁶

Samim stvaranjem Bog djeluje prema van i iskazuje ljubav prema čovjeku i svakom stvorenju, a takvo se djelovanje očituje i u utjelovljenju. Tu vidimo ontičku povezanost Kristova bića i konkretnog čovjeka. Isus je naravna glava čovječanstva te mu pripada svako prvenstvo. Pripadnošću franjevačkoj tradiciji Vasilj je na liniji teološkog promišljanja prema kojemu Isusovo utjelovljenje nije uvjetovano Adamovim padom i otkupljenjem čovjeka, nego je plod čiste ljubavi Trojedinoga Boga prema čovjeku. Isusovo utjelovljenje, njegova ljudska egzistencija i sveukupno spasenjsko djelovanje događaju se u Duhu Svetom. Vasiljevo je promišljanje o otajstvu utjelovljenja nužno usmjereno na Duha Svetoga kojemu on pridaje osobitu važnost.

53 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 123.

54 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 132.

55 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 91.

56 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 235.

3.2. Sin i Duh Sveti

Krist se utjelovio po Duhu Svetome, po Njemu je djelovao, i na kraju ga poslao svojim učenicima. Za Vasiljevo trinitarno promišljanje tako je uz kristološki veoma važan i pneumatološki aspekt.

Već smo prethodno spomenuli pojam naravi te njegov način i oblik u Kristovu biću. Vasilj to isto primjenjuje za Duha Svetoga. Bog je Otac onaj koji komunicira svega sebe Sinu i Duhu Svetome, ali pri tom dijeljenju ne gubi ništa od vlastitoga bitka.⁵⁷ To znači kako Sin i Duh sveti posjeduju božanski *naturale*. Zanimljivo je spomenuti da za Vasilja i Duh Sveti posjeduje dvije naravi.⁵⁸ „Otac komunicira sama sebe Sinu i Duhu Svetome na način identične primljene i komunicirane naravi, odnosno oni posjeduju također posebne stvorene naravi osim naravi Božje; a personalia stvorenih naravi u Sinu i Duhu Svetome nisu uništena, nego u isto vrijeme rođena odnosno proizvedena primanjem Očeva bitka na način primljene i komunicirane naravi u Bogu.“⁵⁹

Vasilj će istaknuti da su ljudi rođeni od Duha Svetoga po milosti, dok je Krist rođen i začet po Duhu Svetome po naravi.⁶⁰ Krist i Duh Sveti imaju istu narav koja djeluje kao jedan neodvojivi princip. Teodiceja navodi kako u Bogu nema nikakve stvarne razlike, ali Vasilj se pita kako spojiti Boga objave i Boga teodiceje.⁶¹

Vasilj drži da narav i osoba Kristova bića od njega ne čini novu osobu, nego jednu osobu u kojoj su dvije naravi sjedinjene. Na isti način on tumači i narav Duha Svetoga. Vasilj zaključuje ako dvije različite naravi ne priječe Logosu da je Bog, na isti način posjedovanje dviju naravi ne priječi ni Duhu Svetom da bude pravi Bog.⁶² Odnos Sina i Duha Svetoga prikaz je za Vasilja odnosa tajne Presvetoga Trojstva i tajne utjelovljenja koje nisu različite, već su jedno otajstvo. Otajstvo je to koje ujedinjuje dvije naravi, atribut vremenitosti i vječnosti, čovjeka i Boga. Trojedini Bog koji komunicira u sebi i izvan sebe prema čovjeku.⁶³

Osoba Krista, kao i osoba Duha Svetoga, nije stvorena, već nestvorena. Duh Sveti prema Vasilju ima dvije naravi jer djeluje jednako kao i Presveto Trojstvo. To jest jedan i nedjeljivi princip. Vasilj ovdje iznosi obranu

57 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 87.

58 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 87.

59 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 111.

60 K. VASILJ, „Duh Sveti“, *Hrvatski katolički glasnik*, 4 (1985.), br. 5, 150.

61 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 116.

62 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 19.

63 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 24.

na pitanje Trojstva prije samog utjelovljenja. Vasilj pripisuje Duhu Svetomu isti atribut vječnosti koji posjeduje i Otac i Sin. Krist djeluje osobno u ljudima osobnim djelovanjem Duha Svetoga.⁶⁴ Duh je Sveti suradnik i sudionik Isusova života, stoga Vasilj produbljuje poimanje Duha Svetoga i Isusa kroz promišljanje o Isusovu zemaljskom djelovanju i ponašanju

3.3. Kristovo djelovanje

Kristov je život obilježen djelovanjem iako je to bilo kraće vrijeme njegova cjelokupnog života. Njegovo je djelovanje praćeno čudima koja su bila plod vjere da je On Bog. Priznanje je to čovjeka Bogom, priznanje koje je za izraelski narod, koji je bio u iščekivanju, predstavljao izazov vjere. Vasilj govori o *stvaralačkom zrenju duše*, odnosno o zrenju, „koje se odnosi na sam unutarnji bitak stvari, a ne samo na njihovo djelovanje, kao što je naše neposredno i sintetično duhovno gledanje, da mognemo sa sigurnošću odrediti, što će čovjek u neposrednoj budućnosti učiniti.“⁶⁵

Kristova čudesa bila su povratak k izvoru našega života na zemlji, te su u punom skladu s izvještajem i činom stvaranja. Krist osjeća duboku sućut i ljubav prema čovjeku. On jest Sin Čovječji, čije je najznačajnije čudo njegovo osobno uskrsnuće.⁶⁶ Krist u svojem djelovanju posjeduje izvanrednu individualnost i nezavisnost od drugih ljudi. Vasilj govori o Kristovoj intuiciji Boga, koja je neposredna te djelatna u ljudskome duhu samoga Kristova bića. „Osobni spoj Božje i ljudske naravi u Logosu nije identičan s posvećujućom milosti u njegovoj ljudskoj duši.“⁶⁷ Krist jest Bog na početku i na kraju svoje egzistencije na zemlji. On kao čovjek posjeduje posvećujuću milost. Vasilj razlikuje izravnu od neposredne intuicije Boga, drži da je posjedovanje izravne intuicije Boga u Kristovu biću *intuiranje* samoga Boga. Iako znamo da je Krist bio podložan zakonima razvitka, napredovanja i rasta, što upućuje na njegovu ljudsku narav koja jest dio jedne božanske naravi.⁶⁸

Vasilj drži da je na Isusa imao utjecaj naravni zakon, stoga on promišlja o mogućnosti neposrednog znanja i neposredne intuicije Boga. Objava Boga nije neposredno *intuiranje* Boga. Krist je na savršeniji i potpuniji način poznavao Boga kao Oca.⁶⁹ Krist je nužno posjedovao neposrednu intuiciju Boga, ali ju nije trebao zaslužiti svojim životom na zemlji u naravnom redu.

64 K. VASILJ, *Odnos naravnoga reda stvarnosti prema nadnaravnome*, 29.

65 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 215.

66 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 216.

67 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 179.

68 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 181.

69 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 185.

Krist je pravi i istiniti gospodar svojih osobnih čina. Ujedinjenje naravi u jednoj osobi postavlja problematiku volje iste osobe. „Volja Božja pripada Logosu kao naturale njegove osobnosti, njezina je dakle funkcija, da podijeli neizmjernu vrijednost svim slobodnim činima Logosove ljudske naravi. Time Logosova ljudska volja nije oslabljena, nego neizmjerljivo u svojoj vrijednosti uzdignuta.“⁷⁰ Krist je kao čovjek stvarno napredovao u krepostima. Njegova je ljudska volja slobodno nadvladana, njegova mogućnost da počinu grijeh nije bila uništena. Njegova je volja oblikovana slobodom i bezgrešnošću. Krist je kao čovjek bio svjestan osobne uloge u stjecanju bezgrešnosti, što se očituje u njegovoj neprestanoj molitvi Ocu. On je kao čovjek bio bezgrešan, ali ne apsolutno, već relativno. Stoga njegov život biva završen mukom, smrću i otkupljenjem paloga čovjeka.⁷¹ „Svrha je naturalia Kristove osobnosti koja je božanska, da neizmjerljivo uzdigne vrijednost Njegova personalea, a ne u tome da zamijeni i nadomjesti ontološke zakone u razvitku Njegove ljudske narav.“⁷² Krist jest čovjek koji je napredovao u spoznaji naravnoga reda čovjeka. Svako ljudsko djelovanje ima svoju svrhu, stoga Vasilj svoje promišljanje o Isusovu znanju, volji i intuiciji nastavlja u prikazivanju svrhe Isusova života. On se pita o smislu i razumijevanju ostvarenja Isusova života.

3.4. Svrha Kristova života

Isusov je život označen zadaćom koju On ima ispuniti. On jest Otkupitelj i dolazi kao Otkupitelj. „Isus dolazi na svijet umrijeti, a drugi dolaze da bi živjeli.“⁷³ Kristovo je biće čudoreдно savršeno te sa sviješću moralne nevinosti na sebe preuzima slabosti i kazne za grijehе svih ljudi. Stoga je on sluga koji se podložio palom čovjeku kako bi očitovao Božje gospodstvo nad svime i darovao novi smisao bolima, patnjama i smrti.⁷⁴

Bog koji je svemoćan, mogao je na bilo kakav način otkupiti čovjeka, ali on je otkupio čovjeka posredovanjem svoje ljudske naravi te je Bogu Ocu predao čitavo svoje biće. Isus je trpio stvarno i njegove su patnje bile nemilosrdne. On umire na križu znajući da je Sin Božji te da umire za čovjeka. Ta patnja i smrt stvaraju, prema Vasiljevu mišljenju, elemente novog svemira.⁷⁵

70 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 195.

71 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 196.

72 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 197.

73 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 218.

74 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 221.

75 K. VASILJ, *Analiza i sinteza čovjeka: Glavne teme ljudske egzistencije*, 223.

Smrt označava fizičko zlo. Naravni red pokazuje kako nas Bog ne ljubi, iako u nadnaravnom redu realnost smrti Isusa Krista prikazuje suprotno, odnosno da Bog ljubi svako biće. Vasilj govori o paradoksu Krista koji jest sjedinjenje dvije naravi, čije je djelovanje slobodno i suvereno, on koji je ontološki i čudoredno savršen, ipak umire na križu.⁷⁶ Ali smrt nije ona koja je završna faza niti cilj Kristova života i djelovanja, nego uskrsnuće. Narav Božja egzistira u Kristu, stoga ona uzdiže bitak Kristove ljudske stvarnosti.⁷⁷

U nadnaravnome redu Kristovo uskrsnuće označuje potpuno i konačno otkupljenje čovjeka. Kristovu smrt svjedoče Evandjelja, prema kojima Vasilj navodi dvije različite nadnaravne činjenice: prva je nadnaravna činjenica Kristova uskrsnuća, a druga nadnaravni doživljaj svjedočka uskrsnuća.⁷⁸

Vasilj dovodi u pitanje odnos teodiceje koja tvrdi da Bog ne može trpjeti i dogmatike koja kaže da je Bog trpio.⁷⁹ Isus jest Bog i čovjek. On nije trpio samo na tijelu nego je još više patio u duhu. „Ne bi dakle bilo fizički moguće trpjeti i umrijeti nekome čovjeku, koji bi uživao izravno umno zrenje Boga. Ali Isus iz Nazareta upravo je zbog toga i došao na svijet, da trpi, pati i konačno umre.“⁸⁰ Isus je poznao svoje izravno porijeklo od Boga, ali na zemlji nije imao neposrednu intuiciju Boga. Vasilj zaključuje da osoba koja bi to posjedovala ne bi bila u stanju patiti u duhu. Krist pati tijelom i duhom iako je svjestan Božje stvarne prisutnosti. Dakako, Vasilj će u konačnici biti svjestan da Kristova patnja za nas uvijek ostaje najdublji misterij vjere.

Zaključak

Događaj utjelovljenja prema kršćanskom nauku i vjeri daruje svrhu čovjekova otkupljenja i objavu Boga kao Presvetoga Trojstva u osobi Isusa Krista. Riječ je o otajstvu kojemu u konačnici osobno mora pristupiti svaki čovjek u svojoj čežnji za otkupljenjem prepoznajući u Isusu iz Nazareta drugu osobu božanskoga Trojstva, odnosno samoga Boga. Promatrajući Vasiljev rad koji se bavi promišljanjem ovoga otajstva, može se primarno prepoznati upravo ta njegova tragalačka žudnja da osobno odgovori na temeljno pitanje kršćanske vjere: *Vjerujem li da je Isus Krist Bog?*

76 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 142.

77 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 91.

78 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 144.

79 K. VASILJ, *Trinitarian Theories as Judged by Reason: A New Theory*, 102.

80 K. VASILJ, *Zašto vjerujem?*, 181.

Odgovarajući pozitivno na to temeljno kristološko pitanje, on donosi i novi pogled na trinitarni nauk, novo promišljanje toga otajstva, jer u svojim vjerničkim naporima da se približi otajstvu Trojstva nije bio zadovoljan filozofsko-teološkim postavkama klasičnog trinitarnog nauka koje su mu prethodile. Prethodni izričaji za Vasilja su predstavljali svojevrsnu misaonu i sadržajnu kontradikciju, a nije ga zadovoljavala ni klasična terminologija trinitarnog nauka. U njegovu je pokušaju stoga bilo ključno razlikovanje pojma *personale* od pojma *osobe* i pojma *naturale* od pojma *naravi*. Vasilj razlikuje narav samoga Boga Oca, koji ju posjeduje na savršen način, od načina na koji ju primaju Sin i Duh Sveti. Ako se govori o razlikama u Božjem biću, Vasilj govori isključivo o virtualnoj razlici, nikako o stvarnoj. Novost je Vasiljeva promišljanja komunicirana narav Božja. Isusove dvije naravi božanska i ljudska ne čine dvije osobe, ali *personale* Logosa je prema njemu ljudska narav, a *naturale* Logosa je božanska narav. Jednako tako za Vasilja i Duh Sveti ima dvije naravi, koje i On kao i Sin prima od Boga Oca. Vasilj, dakle, kroz naravnu i nadnaravnu ontologiju i teodiceju promatra antropološku sliku Isusa koji je Krist. Njegov trinitarni nauk tako spaja teodiceju i dogmatiku.

Vasilj se nije primarno ni sustavno bavio teologijom, nego filozofijom. Odatle je razumljiva u njegovu iznošenju trinitarnog nauka lako uočljiva teološka nesustavnost. Bez obzira na to, njegovo se promišljanje u svojoj izvornosti treba razumjeti kao osvježanje i značajan doprinos. On na svoj način ažurira pojmove već formuliranih dogmi, osobito dogmi o Trojstvu i utjelovljenju, pokušavajući na tom području dovesti u svojevrsni sklad i primirje odnos filozofije i teologije. Analizira čovjeka u odnosu prema Presvetom Trojstvu, pri čemu smisao Božjeg utjelovljenja prepoznaje u njegovu najdubljem značenju radikalne ljubavi za čovjeka. Tako se upravo taj ekonomijski vid razumijevanja i izlaganja trinitarnog nauka može smatrati i njegovim najznačajnijim teološkim doprinosom. Kao znanstvenik filozof ostaje vjeran filozofskoj odgovornosti u promišljanju ovih najdubljih otajstava kršćanske vjere, ali ne zapostavlja pri tom svoje vjerničke i svećeničke motive i osobna vjernička traganja, kao ni njemu veoma važnu pastoralnu odgovornost. Tako iz promišljanja o opstojnosti Boga i pojma čovjeka na posve nov i izvoran način dolazi do tumačenja otajstva Presvetoga Trojstva.

Njegov tragalački put i izvorni doprinos, iako nedovoljno poznat, nadahnut franjevačkim mislima koje su mu prethodile, zasigurno treba prepoznati kao nov doprinos i dar ne samo hrvatskoj teološkoj misli, nego i šire. Uz sve svoje nedorečenosti, jer mu teološka sustavnost nije ni bila cilj, Vasiljev se filozofski pokušaj prericanja i tumačenja otajstva božanske

trojstvenosti i otajstva Utjelovljenja zasigurno može smatrati originalnim i veoma zanimljivim, a u nekim svojim aspektima i veoma korisnim kako za teologiju, tako i za filozofiju.

THE INCARNATE GOD AND THE MYSTERY OF THE TRINITY IN THE THOUGHT OF FRIAR KVIRIN VASILJ

Abstract

This paper examines the atypical reflections on Trinitarian doctrine found in the thought of Friar Kvirin Vasilj, a Croatian Franciscan and philosopher who is not widely known to the Croatian public. Motivated by scholarly interest and, above all, by a believer's quest for a deeper comprehension of the most profound mystery of the Christian faith, Vasilj embarks upon a novel reflection on the divine Trinity. His point of departure is the mystery of the Incarnation, for he recognizes in Jesus of Nazareth the center of the transformation of the natural and supernatural orders. He considers the being of Christ in its ontological, anthropological, and divine dimensions, presenting Trinitarian doctrine in a manner distinct from all previously known Trinitarian reflections, wherein, from his primarily philosophical perspective, he identifies certain contradictions. A critical analysis of his work, which holds considerable theological and faith-based interest, reveals the freshness and originality of his approach, especially his noteworthy philosophical-theological terminology. Therein lies the recognition of his original contribution to Croatian theological-philosophical thought. His endeavor is not intended to diminish the significance of classical dogmatic formulations or previous philosophical-theological attempts to understand the mystery of the Trinity, but rather stems from a desire to contribute, from a new perspective, to its better understanding and more effective pastoral proclamation.

Keywords: *Kvirin Vasilj, Trinity, Incarnation, relationship between theology and philosophy.*